

5. sóylewinde kemshiligi bolǵan balalar ushın mektep-internat;

6. tayanish-háreket apparatında kemshiligi bolǵan balalar ushın mektep-internat;

7. psixikalıq rawajlanıwı tómén balalar ushın mektep-internat;

8. aqlıy kemis balalar ushın mektep-internatlar.

Fizikalıq imkanıyatı sheklengen balalarga arnalǵan mektepler 7 jastan baslap, tayarlaw toparlarında bolsa 5-7 jastan qabıllanadı. Imkanıyatı sheklengen balalardıń bilim alıw huqıqın qorgaw maqsetinde ulıwma bilim beriw mektepleri ushın belgilengen jas normasınan 2 jılǵa asqan balalardı qabıllawǵa ruxsat etiledi.

Joqarıda keltirilgen pikirlerden kelip shıqqan halda dúnya mámleketleri tárepinen sociallıq qorgaw sistemasınıń áhmiyetli subiekti sıpatında qaralatuǵın nagıranlıǵı bolǵan shaxslar tálimi sociallıq qorgawdıń eń baslı baǵdarlarınan biri ekenligin kóriwimiz múmkin.

Búgingi kúnde bolıp atırǵan jańalıqlar hám innovaciya

rawajlanıwlar, reformalar imkanıyatı sheklengen insannardıń huqıqıy tárepnen qorgalıwın ele de bekkemlewge qaratılǵan. Bul proceslerdiń arnawlı hám de inkluziv tálim misalında ámelge asırılıp atırǵanlıǵı xalıqaralıq huqıqıy hújjetlerde belgilengen huqıq hám imkanıyatlar menen xarakterlew múmkin. Qosımsha mıtáj-likke iye insannar bilimi sistemasındaǵı xalıqaralıq standart-larǵa tiykarlanǵan normativ-huqıqıy hújjetler olardıń turmıs tárizin jaqsılawda sheshiwshi áhmiyetke iye esaplanadı.

Mámleketimizde jaslardıń bilim alıwına olardıń sociallıq huqıqlarınıń buzılmawına siyasat dárejesinde itibar qaratılmaqta, sebebi jaslar keleshek iyeleri sonıń menen birge imkanıyatı sheklengen balalardıń da ornı ayırıqsha. Imkanıyatı sheklengen balalardıń bilimin jetilistiriw, olardıń qábiletlerin júzege shıǵarıw arqalı olardıń basqa teńlesleri sıyaqlı sheksiz imkanıyatlarǵa iye ekenligin kórsetip beriw, dúnyaǵa kózqarasın keńeytip ele de ómirde óz ornın tabıwǵa járdemlesiw baslı maqsetlerimizdiń ámelge asıwında óz tásinin tiygizedi.

Ádebiyatlar

1. Nogironlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiya protokoli parlament a'zolari uchun qo'llanma. 13.12.2006. – B.2. (Protocol to the International Convention on the Rights of Persons with Disabilities Guide for Members of Parliament. 13.12.2006. - P.2.)

2. Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining 46- sessiyasidagi nutqi 22.02.2021 (Speech by President Shavkat Mirziyoyev at the 46th Session of the UN Human Rights Council 22.02.2021) <https://president.uz/en/lists/view/4179>

3. Inson huquqlari umumjahon Dekloratsiyasi 10.12.1948 26-M.//https://uz.wikipedia.org/wiki/inson_huquqlari_umumiy_deklaratsiyasi (Universal Declaration of Human Rights)

4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, United Nations, 2006 //www.un.org/disabilities (Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, United Nations, 2006 //www.un.org/disabilities).

5. "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi konvensiya protokoli 13.12.2006. – B. 100 (Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities dated 13.12.2006. - P. 100).

6. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya 20.11.1989 28-29-M. (Convention on the Rights of the Child 20.11.1989 28-29-M.)// <https://lex.uz/docs/-2595913>

7. O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi O'RQ641-son Qonuni 15.10.2020// (Law of the Republic of Uzbekistan "On the Rights of Persons with Disabilities" LRU-641/ 15.10.2020)// <https://lex.uz/docs/-5049511>

8. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni 4-M. 07.01.2008

REZYUME. Imkoniyati cheklangan bolalar alohida e'tibor talab etiladigan jamiyatning muhim qatlami hisoblanadi. Maqolada inkluziv ta'lim misolida O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy himoya qilish masalalari, bu borada qabul qilingan huquqiy-me'yoriy hujjatlar, yaratilgan shart-sharoitlar tahlil qilinadi.

РЕЗЮМЕ. Дети с ограниченными возможностями-важный слой общества, требующий особого внимания. В статье на примере инклюзивного образования будут проанализированы вопросы социальной защиты детей с ограниченными возможностями здоровья в Узбекистане, принятые в связи с этим нормативно-правовые акты, созданные условия.

SUMMARY. Children with disabilities are an important layer of society that requires special attention. The article, using the example of inclusive education, will analyze the issues of social protection of children with disabilities in Uzbekistan, the regulatory legal acts adopted in this regard, the conditions created.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI TO'GARAKLARI FAOLIYATI JARAYONIDA TA'LIMIY METODLARDAN FOYDALANISH

**Sh.S.Jumanov – tayanch doktorant
Samarqand davlat chet tillar instituti**

Tayanch so'zlar: badiiy to'garak, hissiy (emotsional) dramaturgiya, kompozitsiya, badiiy matn, reproduktiv metod, amaliy metod, ko'rgazmali metod

Ключевые слова: художественный кружок, эмоциональная драматургия, драматургия, композиция, художественный текст, репродуктивный метод, практический метод, демонстрационный метод.

Key words: literary club, emotional (emotional) drama; composition, literary text, reproductive method, practical method, demonstrative method.

So'nggi villarda mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish davlat sivosati darajasiga ko'tarilib, fazonlarimizning jahon andozalariga mos sharoitlarda zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashlari, iismoniv va ma'naviy iihatdan yetuk insonlar bo'lib vovaga yetishlarini ta'minlash, ularning qobiliyat va iste'dodi, intellektual salohiyatini ro'vobga chiqarish. voshlarimiz qalbida ona yurtga sadoqat va fidovilik tuyg'ularini kamol toptirish borasida ulkan ishlarni amalga oshirilmoqda [1:13].

Darsdan tashqari to'garak ishlari yordamida komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etish jarayonida o'ziga xos metodlardan foydalanish katta ahamiyatga ega.

Ijodiy va ta'lim to'garaklarini faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish turlicha tuzilishi mumkin. Mashg'ulot shakli, maqsadi, mazmuni, pedagogik jihatdan o'ziga xosligi, shuningdek ish rejaları fan mantiqini hisobga olgan holda, bolalar yoshi va imkoniyatiga ko'ra farqlanishi lozim. O'quvchilarni serqirra, atroflicha ta'sir etuvchi estetik qadriyatlarga yo'naltirish lozim. Birinchi navbatda milliy qadriyatlar, ona zamin tabiati, milliy xalq san'ati, Sharqning, O'zbekistonning badiiy madaniyati,

tarixiga muhabbat tuyg'usini rivojlantirish shular jumlasidandir.

Ijodiy va ta'lim to'garaklarining faoliyati tizimli tatbiq etishga ko'ra uch vazifa birligi-ilmiiy, rivojlanib borish, psixologik va pedagogik jarayonlar mushtarakligiga, ta'lim jarayonida jamiyat talablarini e'tiborga olishga, yangicha bilimlarga amal qilish kabi qoidalar asosida tarkib topishi kerak. Ular asosida o'quvchi shaxsiyatiga nisbatan yo'nalish belgilaniladi. Bu maqsadlarga erishish uchun o'quvchilar bilan to'garak, san'atning ayrim turlarini, jahon va milliy madaniyatini o'rganish va boshqa tarbiya shakllaridan foydalanish mumkin. Darsdan tashqari ishlarning barcha turlarida amalga oshirilayotgan va yana qayta tiklanayotgan turli dasturlarda shaxs shakllanishiga, ma'naviy ma'suliyat bilan yashashga o'rgatishni shakllantirishga e'tibor qaratilishi lozim. Ayniqsa o'rta va katta yoshdagi o'quvchilarni o'z bilim va malakalarini mustaqil oshirishlariga o'rgatish kerak.

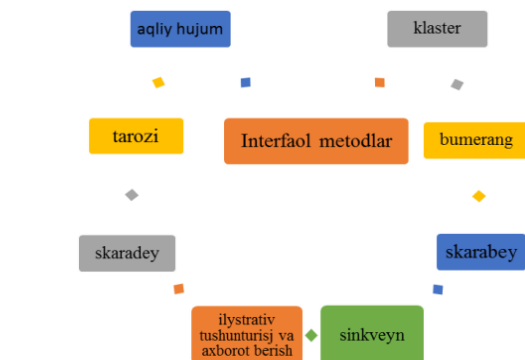
Qobiliyatli va iste'dodli tarbiyalanuvchiga alohida munosabatda bo'lish kerak (ommaviy tadbirlardan keng foydalanish, suhbatlar, madaniyat, san'at namoyondalari bilan uchrashuv konferensiyalar hisobot chiqishlar,

«Navruz», «Qo'shiq bayrami», «Raqs bayrami», «Bolalar bastakorlari bilan uchrashuvlar» «Qo'shiq olamiga sayohat», «Bir qo'shiq tarixi», «Yalla va laparlar kechasi», Xalq ko'shiqlari bayrami», «Maqom kechasi», Sahna ustalari bilan uchrashuv» kabi tadbirlari va xokozolar). O'quvchilarni muzey, ko'rgazma, teatr konsert kabi ma'naviyat dargohlariga madaniyat va me'morchilik obidalariga tabiatning go'zal maskanlariga borishni tashkil etish va ulardan olgan taassurotlarini o'rtoqlashishga o'rgatish zarur [5:16-17].

Ijodiy va ta'lim to'garaklari faoliyatini rivojlantirishning asosiy mazmuni istalgan sohadagi darsdan va maktabdan tashqari to'garak mashg'ulotlari tarbiyaning yagona qoida va uslublarini tashkil etadi. Ya'ni san'atning aniq turlari va ifoda vositalarining o'ziga xosligi darsga tasvirdagi, musiqa va xokozolar zamirida, ifodaning badiiy vositalarining amaliy o'zlashtirish natijasidir. Bu borada asosiy vazifa to'laqonli badiiy va ijodiy asarni chuqur his etish, shuningdek milliy va tarixiy san'at shakllari bilan dunyoqarashni, o'qituvchining o'quvchilar va tarbiyachilar bilan o'zaro suhbatlarini, olamni estetik va badiiy his etish faoliyati davomida o'quvchilarning mustaqil ijodkorligini turli o'yinlar, didaktik sahna o'yinlarini bolalar orasida ularning qobiliyatiga qarab ish shakllarini tashkil qilish va to'garak rejasini tuzish kerak. Inson shaxsning shakllanishi nihoyatda tinimsiz va murakkab jarayon bo'lib, unda ko'plab faktorlarining ta'siri bor, bularning ayrimlari tarqoq, ayrimlari maqsadga yo'naltirilgandir [4:109].

Ijodiy va ta'lim to'garaklari faoliyatini rivojlantirish o'quvchilar qiziqishiga suyanilgan holatda ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv jarayonini to'ldiradi va kengaytiradi. O'quvchilarning mustaqil bilim olishlari uslubini o'zlashtirishlariga ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishiga imkoniyat yaratadi. Darsdan tashqari ishlarining o'ziga xosligi shundaki, u o'quvchilarning bo'sh vaqtlariga muvofiq uslublar vositasida jamoat foydasi uchun ommaviy guruh, alohida ishlash orqali-tarbiyaviy ish tashkil etilmoqda. To'garak dasturlarining rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o'smir yigit va qizlarning shaxs sifatida tiklanishlari uchun yangi imkoniyat yaratadi.

To'garaklar amaliyotini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda ta'limning bir qator interfaol metodlaridan ham foydalaniladi. To'garak rahbari va a'zolarining o'zaro hamkorligi asosida do'stona muhit yaratish, mashg'ulotlar samaradorligini ta'minlash, to'garak a'zolarining mustaqil fikrlashlari, munosabat bildirishga yo'naltirish bu metodlarning asosiy xususiyatlari sanaladi. Ta'limning interfaol metodlaridan badiiy to'garaklar faoliyatini tashkil etishda foydalanish to'garak a'zolarini yakka holda, juftlikda, guruhlarda muammoli savollarga javob topish, muammoli topshiriqlarning yechimiga erishish singari natijalarni kafolatlaydi. Bu tarzda o'zlashtirilgan musiqiy bilimlar to'garak a'zolarining xotirasida uzoq saqlanadi. Natijada to'garak a'zolari yangi axborotni o'zlashtirish jarayoniga tanqidiy, tahliliy yondasha boshlaydilar. To'garak rahbari esa faqat fasilitator (yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, tashkil qiluvchi, kuzatuvchi, bir so'z bilan aytganda, rejissyor) vazifasini bajaradi.

Interfaol metodlar

Ta'limning interfaol metodlaridan badiiy to'garaklar ishini tashkil etishda foydalanilganda to'garak rahbari va a'zolari o'rtasidagi amaliy muloqot (rahbarning biror musiqiy asarni, qo'shiq yoki raqsnı shogirdlaridan biri yoki bir nechtesi bilan birgalikda ijro etishi) mashg'ulotlar samaradorligi ortishiga xizmat qiladi. Ta'limning interfaol metodlaridan o'qitishning barcha yo'nalishlarida faoliyatning mazmun-mohiyati va xususiyatlariga, tarbiyalanuvchilarning yoshi, intellektual imkoniyatlari, qobiliyati va iqtidoriga tayangan holda foydalanish mumkin.

Umumiy pedagogikaga xos bo'lgan interfaol metodlardan biri "Aqliy hujum"dan umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi badiiy to'garaklar faoliyatini samarali tashkil etish maqsadida foydalanilganda to'garak rahbarining guruhdagi har bir ishtirokchi oldiga qo'ygan muammoli yoki mantiqli javoblar talab qiladigan savollari va topshiriqlari yuzasidan o'z fikrini bayon etish imkonini yaratiladi. Mashg'ulotlar jarayonida bu metoddan foydalanilganda o'qituvchi yoki to'garak rahbari tomonidan qo'yilgan har qanday masala, muammo yoki savol yuzasidan aytilgan barcha faraz va fikrlar variantlarini xattaxtaga yozib borish, ayni zamonda, deyarli to'g'ri bo'lmagan, to'garak rahbariga ma'qul kelmaydigan fikrlar ham inobatga olinishi maqsadga muvofiqdir [3:69].

Xattaxtaga qayd etilgan har bir fikr va faraz tahlili o'quvchilarning qo'yilgan savol, topshiriq yoki muammoni to'g'ri tushunishlariga sharoit yaratadi. Yozilgan fikr, g'oya va farazlar tahlil asnosida silliqlashtiriladi, ayrimlariga tuzatishlar kiritiladi, keyinchalik ish jarayonida ulardan maqsadga muvofiq tarzda foydalanish mumkin bo'ladi.

Bu jarayon uchun aniq vaqt oralig'i belgilab olinadi va faoliyat shu vaqt oralig'ida amalga oshiriladi. Barcha xohlovchilarga o'z fikrini tez, ixcham va asosli tarzda ifodalash imkoniyati beriladi. Albatta, bu jarayonda o'quvchilarning fikrlari tanqidga tortilmaydi, muhokama qilinmaydi va baholanmaydi. Vaziyat taqozosi bilan ba'zan bayon etilgan fikrlarga tuzatish va o'zgartirishlar kiritish mumkin.

Interfaol metodlar sirasiga kiruvchi "Klaster" – fikrlarning tarmoqlanishi ham mehribonlik uylaridagi badiiy to'garaklar faoliyatining samaradorligini ta'minlashda qo'l keladigan metodlardan biridir. U to'garak a'zolari bilan bir mavzuni chuqur o'rganshga yordam beradi. Bu metod tarbiyalanuvchilarni mavzuga taalluqli bo'lgan biror nazariy tushunchalarni mustaqil, erkin va ma'lum izchillikda, uzviy bog'langan holda tarmoqlashga o'rgatadi [3:70].

Bu metod biron bir mavzuni chuqur o'rganish barobarida to'garak a'zolarining fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun ham xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yangi mavzuni yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda ularning shu mavzu bo'yicha tasavvurlarini rasm, modul va chizma shaklida ifodalashga ham yo'naltiradi. Masalan, biror musiqa asari matnidagi kalit so'zlarga ohangdosh va qofiyadosh bo'lgan so'zlardan mosini topib strelkalar yoniga yozish. Bu vazifa to'garak a'zolari tomonidan rahbarning yengil, yo'naltiruvchi yordami asosida boshlanadi. Asta-sekin o'quvchilar bu kabi topshiriqlarni mustaqil ravishda bajarishga o'tadilar.

Musiqa to'garaklari ishini samarali tashkil etish, musiqiy-o'quv materiallarini puxta o'zlashtirish, so'z, kuy, qo'shiq va raqs harakatlarini badiiy idrok etishga yo'naltirishda "Bumerang" metodi ham qo'l keladi. U turli musiqiy-badiiy faoliyatlarda a'zolarining o'zlarini namoyon etishlariga imkon beradi, topshiriqlarni bajarishda navbat bilan to'garak rahbari va a'zosi hamkorligida kerakli ballarni to'plashga sharoit yaratiladi [3:71].

"Bumerang" metodi musiqiy asarlarni idrok etish va unga munosib badiiy harakatlar qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayni zamonda, bu metod tarbiyaviy

xarakterdagi: jamoa bo'lib musiqiy faoliyat ko'rsatish, jamoaviy aytim jarayonida bir-birini eshitish, bigalikda kuylash, musiqiy faollik, musiqiy faoliyatga ijodiy yondashuv, badiiy faoliyatning samarali bo'lishiga intilish, musiqiy qobiliyat va imkoniyatlarni namoyish eta olish hamda ularni baholash singari vazifalarni amalga oshirish imkonini ham beradi.

Maktablarda tashkil etiladigan badiiy to'garaklarni maqsadga muvofiq tashkil etishda qo'l keladigan umumpedagogik ta'lim metodlaridan yana biri bu "Tarozi" metodidir. Mazkur metod o'tilgan mavzularni ko'proq dalillar keltirish asosida qisqa va lo'nda ifodalab berishni nazarda tutadi. Guruhlar ishtirokchilarini ishonтира olgan o'quvchilarning javoblari "javoblar tarozi"si pallasini bosib ketadi va shu guruh yoki to'garak a'zosi g'olib chiqadi. To'garak a'zolariga kartochkalar tarqatiladi. Ularga to'garak a'zolari biladigan kuy nomi yozilgan bo'ladi. Bu kuydan parcha tinglanadi, so'ngra unga mos surat, so'z yoki qo'shiqning o'zi eslanib, uning ta'rifi va mazmuni ochib beriladi. Qaysi guruh tez va chaqqon dalillar keltirsa yoki qo'shiqni kuylab bersa, shu guruh g'olib hisoblanadi.

Yuqoridagi pedagogik metodlar singari "Sinkveyn" metodidan ham badiiy to'garaklar faoliyatida ma'lum darajada, o'rniga qarab foydalanish mumkin. Bunda to'garak a'zolari ma'lum guruhlariga taqsimlangan holda faoliyat olib boradilar. To'garak rahbari har bir guruhga ular to'garakdagi faoliyati jarayonida o'rgangan turli qo'shiqlaridan to'rt takt kirish qismini ijro etib boshlab beradi. Guruh a'zolari ular uchun ijro etib berilgan kuy orqali qo'shiq nomini topib, uni to'liq ijro etib beradilar. Vazifani to'g'ri va to'liq (kuy, qo'shiq va raqslari bilan birgalikda) bajargan guruh g'olib deb sanaladi.

Yuqorida keltirilgan interfaol usullarni to'garak faoliyatida o'zni bilan qo'llash a'zolari takrorlardan asraydi, eslab qolish qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ma'naviyatini sog'lomlashtirishga, mustaqil fikrlashga, mustaqil faoliyatga o'rgatadi, bilishga qiziqishlarini oshiradi. Shu tariqa vatanparvarlik, insonparvarlik, samimiylik, kamtarlik, mehnatsevarlik, mehru-muruvvat, millatlararo totuvlik, insoniy bag'rikenglik kabi ijobiy sifatlarning shakllanishiga sharoit yaratiladi.

To'garak rahbari ta'lim-tarbiya jarayonida interfaol metodlardan samarali foydalanganda quyidagilarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratishi maqsadga muvofiqdir:

to'garak a'zolarida adabiyot, tasviriy san'at, kuy, qo'shiq, raqs san'atiga qiziqish uyg'otib, ularda mavjud bo'lgani jodiy qobiliyatlarini o'stirish;

milliy va o'zga millatlar badiiy adabiyotiga, san'atiga, musiqa merosiga chuqur hurmat hamda ehtirom, ona-Vatanga muhabbatu sadoqat tuyg'ularini tarbiyalash;

to'garak a'zolarida badiiy did va bunga ehtiyojni rivojlantirish, shu tariqa tabiat va jamiyat, odam va olam go'zalliklarini anglash hamda ularga o'z munosabatini bildirish xususiyatlarini rivojlantirish va hk.

UMUMPEDAGOGIK METODLAR:

suhbat;

evrestik metod

muammoli metod;

izlanish;

Umumpedagogik metodlar. [3:74].

Ta'lim metodlari o'qitishning shunday yo'li-ki, ular tizimli tarzda, maqsadga muvofiq shaklda qo'llanilsa, har qanday pedagogik faoliyatning umumiy yo'nalishiga sezilarli darajada o'z ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchi faoliyatida yuqoridagilarga qo'shimcha ravishda, umumpedagogik metodlarning yana biri "Suhbat" metodidan ham muntazam ravishda foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ma'lumki, har bir metod muayyan usullar yig'indisidan iborat. Suhbat metodida javob talab qiladigan va ritorik savollar, faoliyat rejas va asar ustida ishlash, musiqa asboblari, ko'rgazmali qurollar va texnik

vositalardan foydalanishga yo'naltirish mumkin bo'lgan jihatlar mavjud. Suhbat metodidan badiiy to'garaklar amaliyotini tashkil etishda o'rinli savollar qo'yish, targ'ibotchining kirish so'zi va xulosalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, ba'zi mutaxassislar "metod" tushunchasini usulga nisbatan qo'llaydilar yoki, aksincha, usullarni metodlar bilan aralashtirib yuboradilar.

Manbalarni tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qitish usullari va metodlari pedagogik jarayonda yaqqol namoyon bo'ladi. Muntazam o'zgaruvchan pedagogik sharoitlarda muayyan ish uslubi metod yoki usul shaklida o'z aksini topishi mumkin. Masalan musiqa ta'limida qo'shiq so'zlarini sharhlab o'qish jarayoni usul sifatida namoyon bo'ladi va o'zida suhbat metodining xususiyatlarini mujassamlashtiradi. Shuning uchun ham, musiqa ta'limi amaliyotida sharhlab o'qishni suhbat metodining bir usuli shaklida taqdim etish mumkin. Bu jarayonda to'garak a'zolari ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchining yo'naltiruvchi savollari yoki topshiriqlarini bajarish asnosida qo'shiq so'zlarini sharhlab orqali badiiy asarning mohiyatiga kiradilar, undagi yetakchi fikrni ilg'aydilar, o'zlashtiradilar. Gap shundaki, ijrochi o'zi kuylayotgan qo'shiqning so'zlarini chuqur his etmas va uning ma'nosini tushunmas ekan, ijroda matndagi yetakchi tuyg'uni ifodalab berolmaydi. Mana shu jihati bilan sharhlab o'qish usuli musiqa to'garaklarida muhim ahamiyat kasb etadi. Boshqa o'quv fanlari, masalan, adabiy ta'lim jarayonida "Sharhlab o'qish" vaziyat taqozosi bilan metod darajasiga ko'tarildi va o'z ichiga bir qator usullar (matndagi yetakchi xususiyatlarni ajratish, undagi so'zlarning izohini topish, asarning didaktik tahlilini amalga oshirish, bitikdagi muhimni nomuhimdan farqlash va hk.)ni qamrab oladi.

Suhbat metodidan foydalanishning samaradorligini ko'plab mutaxassislar va amaliyotchilar boshqa o'quv fanlari misolida e'tirof etishgan. Badiiy to'garaklar faoliyatini tashkil etish jarayonida mazkur metod o'quvchilar bilish faoliyati mantig'ini asoslash, ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchining a'zolari faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishni ta'minlash imkonini ham beradi.

To'garak a'zolari bilan qo'shiq matni, undagi yetakchi g'oyalar va asar timsollari haqida o'tkaziladigan suhbatlar ham matnni anglash va baholashga asos bo'ladi. Asar matni va undagi yetakchi qarashlarni aniqlashga yo'naltirilgan suhbatlarda to'garak rahbarining beradigan tavsifi va a'zolarining mazkur yo'nalishdagi mustaqil ishlari ham ularning bilim, ko'nikma va malakalarini boyitishga xizmat qiladi.

Qo'shiq uchun matn saralash, she'r mazmuniga mos kuy tanlash va uni bastalashda ekskursiya metodi ham muhim o'rin egallaydi. Bir qaraganda, qo'shiq, kuy va raqs uchun ekskursiyaning hech qanday aloqasi yo'qdek tuyuladi. Lekin ekskursiyalar o'quv jarayoniga ham, mashg'ulotlar mazmuniga ham hissiy ko'tarinkilik bag'ishlab, ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchi nutqining tabiiyligi va ko'rgazmaliligini ta'minlaydi. Ekskursiya jarayonda tarbiyalanuvchilar asarda tasvirlangan tabiiy muhit bilan yaqindan tanishishga, matndagi tabiat va tabiiy hodisalar tasvirini aniq, tabiiy vaziyatlarda ko'rish, ularni tuyish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayni zamonda, shoir tuyg'ularini, bastakor hislarini ko'ngildan kechiradilar. Adib, bastakor va ijrochining taavvuri hamda tuyg'ulari uyg'unligi musiqiy asar ta'sirchanligi qudratini oshiradi. Tinglovchining ruhiyatiga ham bir olam zavq bag'ishlaydi. Bu, o'z navbatida, kishilarning ma'naviy kamolotiga, faoliyat samaradorligiga ijobi ta'sir ko'rsatadi.

Badiiy to'garaklar faoliyati samaradorligini ta'minlashda umumiy pedagogikaga xos bo'lgan "Izlanish metodi" ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda to'garak

a'zolari she'r matni, undagi timsollar haqida qo'shimcha manbalardan ma'lumotlar izlab topadilar, ulardagi fikr-mulohazalar bilan tanishadilar, asardagi yetakchi fikr va u bilan bog'liq tasavvurlarini boyitadilar. Mazkur jarayonda ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchi ularga yaqin ko'makdosh bo'lishi taqozo etiladi.

Quyidagi bir qator metodlar: illustrativ tushuntirish va axborot berish metodi, muammoli bayon metodi, izlanishga asoslangan evristik ta'lim metodi, tadqiqotchilik metodi va hk. ham mehribonlik uylari qoshida tashkil etilgan badiiy to'garaklar rahbari va a'zolarining badiiy asarni anglashga oid faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishlariga ma'lum darajada imkoniyat yaratadi [2:142].

Adabiyotlar

1. Qodirov B., Yakupova O. Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchilar uchun metodik qo'llanma. – Toshkent: 2021.
2. Abdullin E. B. Teoriya muzыkal'nogo obrazovaniya: Uchebnik dlya studentov vysshiх uchebnyх pedagogicheskix zavedeniy. /E. B. Abdullin, Ye. V. Nikolayeva. – Moskva: FLITA, 2004.
3. Boltayev B. Maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida o'smirlarni millatlararotuvlik ruhida tarbiyalash yo'llari. Avtoreferat. – Samarqand: 2022.
4. Soipova D. Musiqa o'qitish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: 2009.
5. Karimova D., Karimov S., Qodirov D. Musiqa tugragini tashkil etish. – Toshkent: 2011.

РЕЗЮМЕ Ushbu maqolada umumta'lim o'rta ta'lim maktablaridagi ma'naviy-ma'rifiy ishlar sirasiga kiruvchi ijodiy-madaniy ishlarning mazmun mohiyatini rivojlantiruvchi badiiy to'garaklar faoliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim metodlarining tavsifi, xususiyatlari hamda to'garaklar jarayonida ushbu metodlardan foydalanishning qisqacha mazmun-mohiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ В данной статье описаны особенности воспитательных методов, направленных на формирование деятельности художественных кружков, разрабатывающих содержание творческих и культурных произведений, входящих в состав духовно-воспитательной работы в общеобразовательных школах, а также в процессе кружков освещены краткое содержание и сущность использования этих методов.

SUMMARY This article is highlighted, the description and features of educational methods aimed at shaping the activities of art circles that develop the content of creative and cultural works that are part of spiritual and educational work in secondary schools, as well as a summary and essence of the use of these methods in the process of circles.

BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHISINING AXBOROT KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI AKT YORDAMIDA RIVOJLANTIRISH

G.R.Kadirimbetova – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: axborot kommunikatsiya texnologiyalari, elektron o'quv qo'llanma, elektron doska, grafik dastur.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, электронное учебное пособие, электронная доска, графическая программа.

Key words: information and communication technologies, elektronik textbook, elektronik board, graphic program.

O'zbekiston Respublikasida Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy vazifasi har tomonlama yetuk, jamiyat hayotiga moslashgan va o'z kasbi bo'yicha fanni yuqori saviyada o'zlashtirgan kadrlar tayyorlashdan iboratdir.

Respublikamiz Prezidenti tomonidan 19 - mart 2021 - yil PQ-5032 - sonli «Fizika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi qarori [1] va O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konseptsyasi [2] qabul qilindi. Qarorda [1] prezidentimiz ta'lim jarayonida zamonaviy o'qitish usullarini, shuning ichida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni keng joriy etish kerakligini ko'rsatib o'tadi. Ushbu hujjatlarda intellektual taraqqiyotni jadallashtirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish hamda xalqaro hamkorlikni mustahkamlash maqsadida fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini rivojlantirish singari vazifalar asos qilib olindi.

Bugungi kunda talabalarining fizika fanini o'zlashtirishi uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi axborot kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) tatbiq qilish muhim ahamiyatga egadir [4].

Biz tadqiqot ishimizda talabalarining fizika darslarida AKT dan foydalanish darajasini aniqlash maqsadida savol-javoblarni o'tkazdik.

Bizning tadqiqot ishimizning asosiy maqsadi bo'lajak fizika o'qituvchisining axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (elektron o'quv qo'llanma va interfaol doska) foydalanish samaradorligini aniqlash.

Ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalarini imkoniyatlaridan foydalanish va shu tufayli o'quv faoliyatining kengayishi, o'qitish vositalari va darsliklarga

Shuningdek, badiiy to'garaklar faoliyati samaradorligini ta'minlashda umum pedagogik metodlardan: muammoli metod va unga daxldor bo'lgan, muammoli vaziyatlar yaratish, muammoli savollar qo'yish, muammoli ma'ruzalar, asar g'oyasini muammoli muhokama qilish kabilardan ham o'rniqa qarab, vaziyat taqozosi bilan foydalanish mumkin.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil etiladigan to'garaklar faoliyatini, ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchi va a'zolarining o'zaro hamkorlikdagi harakatlarini ta'minlovchi ta'lim metodlari orqali to'garaklar faoliyati samaradorligini ta'minlash, to'garak a'zolari orasida hamkorlik, o'zaro bir-birini hurmat qilish, tushunishga ham zarur shart-sharoit yaratiladi.

bo'lgan didaktik talablarning sifatli o'zgarishlariga olib keladi. Elektron darsliklar va qo'llanmalar ma'ruza mazmunini boyitish bilan birga ularni yangi materiallar bilan to'ldirishga imkoniyat yaratadi. [3].

Savol – javob o'tkazish jarayonida Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining 1 kurs – 60110700 – «Fizika va astronomiya» mutaxassisligi talabalari ishtirok etishdi.

Tadqiqot ishi doirasida olib borilgan tajriba ishlari bo'lajak fizika o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetentligini shakllantirishga qaratildi. Eksperimental tadqiqotlarni kuzatish, aniqlash va shakllantirish bosqichlaridan iborat. Aniqlash bosqichida talabalarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari savodxonligini, shuningdek talabalarining o'quv jarayonida elektron o'quv qo'llanmalardan va elektron doskalardan foydalanishga tayyorligini va mustaqil ta'lim ishlarida AKT dan foydalanish ko'nikmalarini aniqladik. Buning uchun talabalar orasida anketa savollari o'tkazildi.

Talabalarining anketa savollariga javoblari quyidagicha bo'ldi.

1. "Kompetentlik" tushunchasini qanday tushunasiz, degan savolga 10% talabalar aniq ta'rif berishdi, 85% "kompetentlik" tushunchasi haqida hech qanday tasavvurga ega emasligi va 5% bu tushunchani eshitmaganliklarini yozishdi.

2. "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari" tushunchasi haqidagi javoblarga ko'ra, 25% AKT vositalarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga va ta'kidlashga harakat qildi, 75% Internet va interfaol doskadan foydalanish kabi javoblarni berdi.

3. Elektron darsliklardan va elektron o'quv qo'llanmalardan foydalanasizmi? Bu qanchalik samarali?